

Kultuuriline sallivus

Inimesed tavaliselt ei teadvusta oma kultuuri muidu, kui teise kultuurikonteksti sattudes.

Tekib **kultuurišokk**, sest senised tõlgendussüsteemid ei tööta enam ja inimene teadvustab erinevust. Kultuurišokil on oma dünaamika ja selle läbielamisega kaasnevad tugevad emotsioonid eufooriast masenduseni enne, kui toimub uue kultuuriga kohanemine, uute reeglite omaksvõtt nii, et nende peale enam ei pea mõtlema.

Akulturatsioon

Inimesed, kes kasvavad üles ühes kultuuris, omandavad pisut teise vaatenurga maailmale kui need, kes õpivad seda kultuuri hiljem.

Teise kultuuri omandamist segab lapsena loomulikult teel omandatud kultuur. Nagu teist keelt räägitakse aktsendiga (mis on samuti emakeele segava mõju tulemus), nii nähakse ka teist kultuuri läbi oma kultuuri prisma. See on olnud probleemiks isegi antropoloogidele.

Etnotsentrism e omakultuurikesksus

- Ükskõik millisesse kultuuri me ka poleks sündinud, tundub meie kultuur meile "normaalne" ja teiste oma "võõras, imelik, jne".
- Inimesed hakkavad uskuma, et kõik on "sellised nagu mina ". Sageli arvatakse, et teise kultuuri esindajad on "amoraalsed", "tagurlikud", "ebaviisakad" või muul viisil ebakultuursed. Ajalugu tunneb palju juhtumeid, kus ühed rahvad on asunud teistele "kultuuri tooma".
- Selle äärmuslikku vormi nimetatakse **moraalseks absolutismiks** (inimesed leiavad kohutava ja amoraalse olevat, kui teised kultuurid lubavad näiteks mitut jumalat, mitmenaisepidamist, homoseksuaalsust, vastsündinute tapmist

sündimuse reguleerimiseks, lese põletamist koos surnud mehega, laste ümberlõikamist jms)

Kultuurrelativism e väärtuste, normide ja eetiliste tõekspidamiste hindamine vaadeldava kultuuri sees

■ Mõned näited:

- Jaapanlaste jaoks on normaalne, et endast kõrgema staatusega inimese ees põlvitatakse ja kummardatakse kuni pea puudutab maad. Lääne-Eurooplase jaoks on selline käitumine vastuvõetamatu. Jaapanlase jaoks on aga sellise rituaali mittesooritamine matslus, ülbus ja mihaklikkus: lääne inimesed ei oska käituda.
- Mõnedes indiaani suguharudes on õe-venna füüsiline kontakt tabu. See tekitab probleeme Ameerika koolides, kus näiteks tantsutunnis puutuvad õed-vennad kokku. Ametlik seisukoht kipub eelistama sageli oma kultuuri eripära ja tekitama pingeid eri kultuuride vahel.
- Mõned Uus-Ginea suguharud kasvatavad poisse meheks pederastia abil. Teised jälle arvavad, et selleks on vaja olla vahekorras surnuga. Mõlemad on läänelikus mõistes kriminaalset karistust väärivad teod.

Miks tekib vahel kultuuride kokkupõrge? Miks eri kultuuride esindajad ei suuda leida ühist keelt?

Kultuur on nagu lääts, mille läbi me näeme maailma. See on kontekst, milles me tegutseme ja mis meie hinnanguid kujundab.

- See, mis on normaalne ühele, pole seda sageli teisele (kehakeel, toit, tavad, uskumused, au ja häbi põhjused jne) Teiste inimeste normaalne võib tunduda kõlvatu, kummaline, naljaks, jälk (meie jaoks näit. koerte sömine Koreas)
- Väikesed vead, mida teevad "võhikud" teises kultuuris, võivad tuua nende jaoks kaasa suuri probleeme. Kui teed endale teadmata vea ja kohtad teiste negatiivset reaktsiooni, muutud ebakindlamaks, hakkad teisi samuti võõrastama, pidama vaenulikuks.
- Kui oled kursis teise kultuuri eripäradega, käitud õigesti ja kutsud oma käitumisega esile teiste positiivse reaktsiooni, hakkavad inimesed sind

usaldama ja sa muutud enesekindlamaks, näed teisi meeldivate ja usaldusväärsetena.

- Selleks, et teises kultuuris edukalt toime tulla, tuleb omandada **interkultuuriline kompetentsus**, mis tähendab teadmisi kultuurilisest mitmekesisusest, oskust näha oma kultuuri "kõrvalt", selle kui ühe võimaliku mõistmist ja oma teadmiste ja oskuste lülitamist oma igapäevategevusse (näiteks õpetajatel, firmajuhtidel, rahvusvaheliste üksuste ohvitseridel, kriisiabitöötajatel jne). Interkultuuriline kompetentsus aitab :
 - Vältida tarbetuid pingeid
 - Mõista, kuidas su tegevus puudutab "teisi"
 - Ennustada, kuidas "teine" võib käituda
 - Hõlbustada suhtlemist meist erinevate inimestega ja nende mõistmist
 - Näha maailma läbi "teise" silmade

Inimesed, kes töötavad teises kultuuris edukalt, mõistavad:

- Mis on sarnane
- Mis on erinev
- Mis on varjatud
- Mis on kriitiline

Interkultuurilise kompetentsuse arendamiseks on mitmeid võimalusi. Seda aitab kindlasti isiklik pikaajaline kogemus võõras kultuuris elades ja töötades, kuid see on aeganõudev ja valulik. Et võõrasse kultuuri sattudes kiiremini ületada kultuurišokki ja vältida arusaamatusi ja pingeid, on paljude maailma kõrgkoolide õppekavadesse viidud aine **Kultuuridevaheline kommunikatsioon** (Intercultural communication)

See on üks noorimaid akadeemilisi distsipliine, mille juured ulatuvad lingvistikasse, kultuurantropoloogiasse, sotsioloogiasse ja psühholoogiasse, mis ongi tema olulisim emadistsipliin

Mis on tinginud uue distsipliini tekke?

- Maailm muutub üha enam globaalseks külaks ja ühiskonnad multikultuurseteks. Vaja on suhelda TEISTEGA, mõista, tegutseda, olla efektiivne ja jääda ellu. Selle järele on vajadus seal, kus tegeldakse

rahvusvaheline äri ja kaubandusega, üliõpilasvahetusega, turismiga, tehnoloogia arenguga, aga eriti puudutab see rahvusvahelisi sõjalisi konflikte, rahuvalve- ja humanitaarmissioone

Mis juhtub inimesega, kes veedab mõne aja teises kultuurikeskkonnas?

- Akulturatsioonistress e kultuurišokk (esimesena kirjeldas seda antropoloog Oberg (1960) märkimaks raskusi, mis inimesel tekib tundmatus keskkonnas)
- Kultuurišokil on universaalne iseloom, kuid tema kulg sõltub paljudest teguritest
 - Kui palju erineb oma kodumaa sellest võõrast maast, kuhu saabutakse (väärtused, kombed, uskumused).
 - Kui kauaks jäädakse (lühiajalisel viibimisel näiteks turistina ei teki tavaliselt negatiivseid tundeid).
 - Kellega suheldakse ametlikult ja mitteametlikult. Kui kohalikega puututakse vähe kokku või suheldakse oma kaasmaalaste (näiteks tõlgi) vahendusel, ei teki kultuurišokki.
 - Kas oma kaasmaalasi on lähikonnas.
 - Kuivõrd ollakse üldse motiveeritud uut kogemust omandama.
 - Kui paindlik on isiksus ise.

Kultuurišoki U-kõverast saab lugeda lähemalt:

http://www.freshmanseminar.appstate.edu/Faculty/Fac_Manual/Transitions/U_Curve.htm

Kultuuridevahelise kommunikatsiooni õpetamine võib olla nii eksperimentaalne avastuslik kui didaktiline selgitav. Eksperimentaalne võib olla nii üldine kui spetsiifiline.

Üldine eksperimentaalne õpetamine keskendub sellele, kuidas õppija enda hoiakud ja stereotüübid mõjutavad tema käitumist. See kergendab käitumist igas kultuuris

- Tehnikad, mis suunatud otsestele kontaktidele teise kultuuri esindajaga (vestlusringid eri kultuuride esindajatega)
- Sensitiivsuse treeningud (õpetatakse oma kultuuri spetsiifikat märkama)
- Simulatsioonimängud

Spetsiifiline eksperimentaalne õpetamine keskendub reaalsele kahepoolsetele kontaktidele mingi situatsiooni lahendamiseks. Kasutatakse ka rahvusvahelisi töötubasid, kus kahe kultuuri esindajad arutavad mingit kriitilist juhtumit

Spetsiifiline didaktiline õpetamine kujutab endast keelekursusi.

Üldine didaktiline õpetamine tähendab vastava ettevalmistusega treenerite kaasamist.

- traditsioonilised cross-cultural psühholoogia või kultuuridevahelise kommunikatsiooni kursused
- H. Triandis võttis juba 1971 kasutusele tehnika nimega *culture assimilator e intercultural sensitizer*: .See tähendab hulka lühikesi episoodide, mis kirjeldavad eri kultuuridest inimeste kriitilist suhtlemissituatsiooni, millest üks on õppija enda kultuur. Igale episoodile on lisatud 4-5 võimalikku seletust. Õppija peab valima õige. Nii treenitakse näiteks USA rahuvalvajaid

Näide1:

- Elades Damaskuses jäi alguses palju arusaamatuks. Meie araablased sõbrad käisid pea ülepäeviti meil külas. Nagu nemad, üritasin ka mina pakkuda midagi hamba alla. Esimesel korral küpsetasin pitsa. Toas pakkusin seda igaühele, kuid ühele külalisele, kes istus minust vasakul tõstsin tüki ise taldrikule. Kõik kiitsid minu rooga ülivoolavalt, kuid minu vasakul istuv naaber ei puutunudki seda. Juurdlesin olukorra üle veel pärast

Võimalikud seletused, millest tuleb valida üks:

1. See araablane tundis end halvasti
2. Sellel külalisel oli kõht täis
3. Araablased ei armasta pitsat
4. Araablased ei söö taldrikult
5. Araablased ei puutu käega ulatatud toitu
6. Araablased ei kasuta vasakut kätt toidu ulatamisel

Näide2.

Iraak, küla Arab Salman (umbes 250 elanikku). Juulikuu, varahommik. Rühm koalitsioonivägede sõdureid (32 meest + tõlk) on patrullis ja kogub üldist informatsiooni küla kohta. Esimene jagu jõuab järjekordse maja juurde. Maja hoovis on üks naine töötamas. Jaoülem tervitab teda ja tahab esitada paar küsimust elutingimuste kohta, kuid naine eemaldub kiiresti sõnagi lausumata majja.

Võimalikud seletused:

1. Naisel tekkis järsku kerge häda, sellepärast ta jooksis nii kiiresti majja.
2. Sõdurite nägemine tekitas hirmu.
3. Araablased vihkavad lääne inimesi ja ei soovi nendega rääkida
4. Araablased soovivad külalistele kõigepealt midagi maitsvat pakkuda enne kui vestlust alustavad
5. Naine ei soovinud end võõrastele meestele näidata mustades tööriietes
6. Araabia maades ei ole kombeks võõrastel meestel rääkida naisega, kui tema juures pole meessoost perekonnaliiget.

Interkultuuriline kompetentsus (Intercultural competence)

- Sellealased uuringud algasid 60ndatel seoses Ameerika Rahukorpuse asutamisega (1961. J. Kennedy poolt)
- Valitses *joonte-põhine* lähenemine. Püüti leida isiksuse jooni, mis kõige enam seostuvad hea kohanemisvõimega võõral maal, et valida välja kõige sobivamad vabatahtlikud.
 - Kealey ja Ruben eristasid 3 põhikomponenti:
 - Isiklik kohanemisvõime
 - Professionaalne kompetents
 - Suhted võõrustaja-maa inimestega

Interkultuuriliselt kompetentsuse kujunemise eelduseks on, et inimene on avatud ja huvitub teistest, on positiivsete kavatsustega, enesekindel, paindlik ja erialaselt kompetentne

Kes hindab paremini?

- Selgub, et tavapärased enesehinnangud oma kohanemisele, motivatsioonile jne seostuvad kohanemise ja kultuuridevahelise kompetentsusega vähem kui teiste poolt antud hinnangud. Teisisõnu, inimene ei pruugi alati teadvustada oma interkultuurilist kompetentsust, pigem suudavad seda hinnata teised,

kes teda kõrvalt vaatavad. (siit tuleks teha edaspidisteks uuringuteks metodoloogiline järeldus: enesehinnangulised testid ei sobi)

Kealey eristas 3 oskuste (skills) gruppi:

- Adaptation skills (sh paindlikkus, stressitaluvus, abielu stabiilsus)
- Cross-cultural skills (sh kultuuris osalemine)
- Partnership skills (avatus teistele ja initsiatiiv)
-

D. Matsumoto arvates peitub võõras kultuuris eduka kohanemise võti inimese võimes juhtida oma emotsioone ja mitte lasta tekkida negatiivsel afektil, aga ka avatuses uutele kogemustele ja võimes kriitiliselt mõelda.

Interkultuurilise kompetentsuse mõõtmisvahendid on enamasti skaalad, kus vastaja väljendab oma nõusolekut esitatud väidetega. Senini on probleemiks nende kultuurispetsiifilisus. Matsumoto jt on üritanud koostada skaala, mis mõõdaks interkultuurilise kohanemise **potentsiaali (ICAPS)**. See ei sõltu keeleoskusest ega teadmisest ja on seetõttu märksa ulatuslikumalt kasutatav. Tegu on kultuuri-ülese (culture-general) mõõtmega.

Sellealased teaduslikud uuringud jätkuvad.

- Uurijad pole saavutanud kõiki rahuldavaid tulemusi
- Uuringutele heidetakse sageli ette etnotsentrismi
- Mõõtmisvahendid ja mõõdetavad parameetrid tekitavad vaidlusi (konstruktiivsuse)
- Eelistatakse pigem kvalitatiivset kui kvantitatiivset lähenemist
- Uuritavate valimid sageli kaldu (biased), st välise validsuse probleem
 - Õppurid
 - Ärimehed
 - Rahukorpus

Eestis pole senini interkultuurilist kompetentsust ega erinevates kultuurides kohanemise ja toimetuleku potentsiaali mõõdetud. Käesoleva kursuse raames kasutatav *kultuurierinevuste hindamise küsimustik* püüab seda lünka täita.